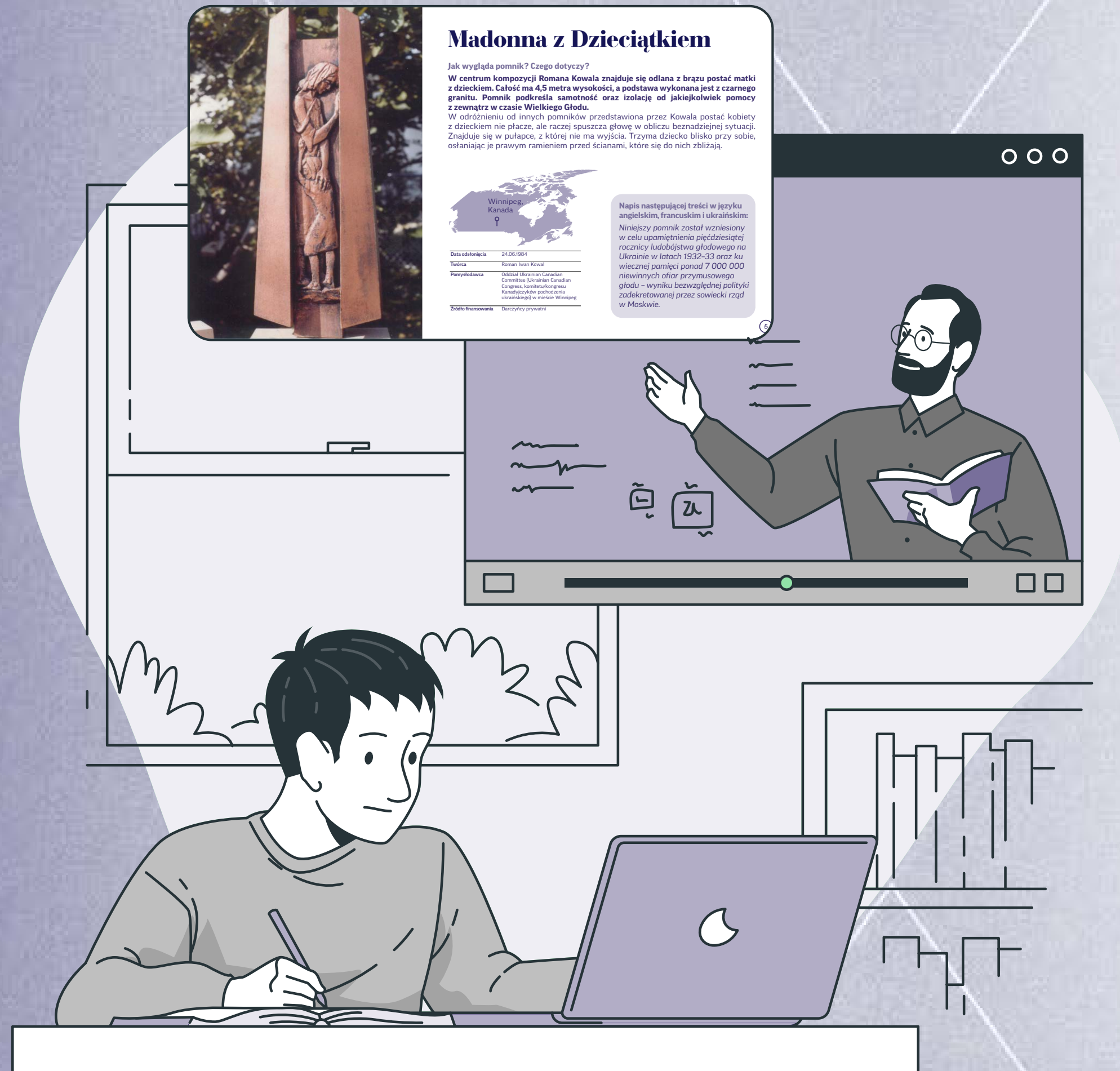

Pamiętając Hołodomor

Prezentacja dla nauczycieli i uczniów

Prezentacja składa się z:

- 10 opisów miejsc pamięci poświęconych Hołodomorowi,
- 2 ćwiczeń dla uczniów.

Cele

Dzięki tej prezentacji:

- przeczytasz o różnych pomnikach poświęconych Hołodomorowi, wzniesionych w różnych krajach,
- nauczysz się analizować pomniki i miejsca pamięci,
- zastanowisz się, dlaczego i w jaki sposób społeczeństwa pamiętają o swojej przeszłości.

Przykładowy slajd

W prezentacji znajdują się slajdy dotyczące 10 miejsc pamięci.

Wszystkie miejsca są opisane przy użyciu poniższego szablonu:

Zdjęcie

Madonna z Dzieciątkiem

Jak wygląda pomnik? Czego dotyczy?

W centrum kompozycji Romana Kowala znajduje się odlana z brązu postać matki z dzieckiem. Całość ma 4,5 metra wysokości, a podstawa wykonana jest z czarnego granitu. Pomnik podkreśla samotność oraz izolację od jakiegokolwiek pomocy z zewnątrz w czasie Wielkiego Głodu.

W odróżnieniu od innych pomników przedstawiona przez Kowala postać kobiety z dzieckiem nie płacze, ale raczej spuszcza głowę w obliczu beznadziejnej sytuacji. Znajduje się w pułapce, z której nie ma wyjścia. Trzyma dziecko blisko przy sobie, osłaniając je prawym ramieniem przed ścianami, które się do nich zbliżają.

Data odsłonięcia	24.06.1984
Twórca	Roman Iwan Kowal
Pomysłodawca	Oddział Ukrainian Canadian Committee (Ukrainian Canadian Congress, komitetu/kongresu Kanadyjczyków pochodzenia ukraińskiego) w mieście Winnipeg
Źródło finansowania	Darczyńcy prywatni

Napis następującej treści w języku angielskim, francuskim i ukraińskim:

Niniejszy pomnik został wzniesiony w celu upamiętnienia pięćdziesiątej rocznicy ludobójstwa głodowego na Ukrainie w latach 1932-33 oraz ku wiecznej pamięci ponad 7 000 000 niewinnych ofiar przymusowego głodu – wyniku bezwzględnej polityki zadekretowanej przez sowiecki rząd w Moskwie.

Nazwa miejsca pamięci

Jak wygląda pomnik?
Czego dotyczy?

Tutaj znajdziesz krótki opis wyglądu miejsca pamięci i elementów, na które warto zwrócić uwagę. Pozwoli Ci on zinterpretować znaczenie i przesłanie danego miejsca.

Tabela zawiera podstawowe informacje o miejscu pamięci – wskazuje twórcę, pomysłodawcę, datę odsłonięcia i źródło finansowania.

Lokalizacja

Napis na pomniku

Przerwany cykl życia

Jak wygląda pomnik? Czego dotyczy?

Projekt pomnika w kształcie koła, wykonanego z polerowanego aluminium, o wysokości 2,5 metra, symbolizuje ludzkie życie przerwane w nienaturalny sposób. W okręgu znajduje się wykonane ze stali przedstawienie dłoni – zdeformowanych i wyciągniętych w geście błagania o zbawienie i koniec cierpienia. Pomnik symbolizuje przebiegły zwrot ideologii politycznej oraz skalę ludzkiego cierpienia i oporu wobec przemocy.

IN MEMORY OF THE MILLIONS WHO PERISHED
IN THE GENOCIDAL FAMINE INFLICTED UPON
UKRAINE BY THE SOVIET REGIME
IN MOSCOW 1932 - 33

Financed by
Ukrainian Canadian Committee, Edmonton Branch
1985
Designed by Ludmilla

Edmonton,
Kanada

Data odsłonięcia	23.10.1983
Twórcza	Ludmilla Temertey
Pomysłodawca	Ukrainian Canadian Professional and Business Club (UCPBC) – stowarzyszenie kanadyjskich profesjonalistów i przedsiębiorców pochodzenia ukraińskiego w mieście Edmonton
Źródło finansowania	Darczyńcy prywatni

Napis następującej treści w językach ukraińskim, angielskim i francuskim:

Pamięci milionów ludzi, którzy zginęli podczas ludobójczego głodu zadanego Ukrainie przez reżim sowiecki w Moskwie w latach 1932-33.

Stańmy wszyscy na straży przeciwko tyranii, przemocy i nieludzkości.

Pozostałe informacje

Był to pierwszy pomnik Hołodomoru umieszczony w przestrzeni publicznej. Matka artystki przeżyła Wielki Głód.

Madonna z Dzieciątkiem

Jak wygląda pomnik? Czego dotyczy?

W centrum kompozycji Romana Kowala znajduje się odlana z brązu postać matki z dzieckiem. Całość ma 4,5 metra wysokości, a podstawa wykonana jest z czarnego granitu. Pomnik podkreśla samotność oraz izolację od jakiegokolwiek pomocy z zewnątrz w czasie Wielkiego Głodu.

W odróżnieniu od innych pomników przedstawiona przez Kowala postać kobiety z dzieckiem nie płacze, ale raczej spuszcza głowę w obliczu beznadziejnej sytuacji. Znajduje się w pułapce, z której nie ma wyjścia. Trzyma dziecko blisko przy sobie, osłaniając je prawym ramieniem przed ścianami, które się do nich zbliżają.

Data odsłonięcia	24.06.1984
Twórca	Roman Iwan Kowal
Pomysłodawca	Oddział Ukrainian Canadian Committee (Ukrainian Canadian Congress, komitetu/kongresu Kanadyjczyków pochodzenia ukraińskiego) w mieście Winnipeg
Źródło finansowania	Darczyńcy prywatni

Napis następującej treści w języku angielskim, francuskim i ukraińskim:

Niniejszy pomnik został wzniesiony w celu upamiętnienia pięćdziesiątej rocznicy ludobójstwa głodowego na Ukrainie w latach 1932-33 oraz ku wiecznej pamięci ponad 7 000 000 niewinnych ofiar przymusowego głodu – wyniku bezwzględnej polityki zadekretowanej przez sowiecki rząd w Moskwie.

Kurhan Boleści

Jak wygląda pomnik? Czego dotyczy?

Pomnik wygląda jak potężny dzwon z 30 mniejszymi dzwonekami przymocowanymi do krawędzi (jest to liczba odpowiadająca liczbie obwodów ówczesnej Ukrainy). Łączy w sobie chrześcijańskie i inne tradycyjne formy pochówku w kulturze ukraińskiej. Został umieszczony na kopcu grzebalnym, symbolicznie usypanym na wzór kozackiej mogiły.

Symbol dzwonu, szeroko wykorzystywany przez artystów projektujących pomniki Hołodomoru, jest nieodłącznym elementem chrześcijańskich miejsc kultu. Tutaj staje się symbolem żywej pamięci historycznej narodu, który wspomina swoją przeszłość.

Data odsłonięcia	11.09.1993 (upamiętnienie 60. rocznicy Hołodomoru)
Twórca	Anatolii Ihnashchenko
Pomysłodawca	Ukraińska Fundacja Kultury

Napis następującej treści w języku ukraińskim:

Hołodomor – 1933 rok: kiedy umiera jeden człowiek, wraz z nim umiera cały świat. Kiedy w otchłań odchodzą miliony, umiera cała galaktyka.

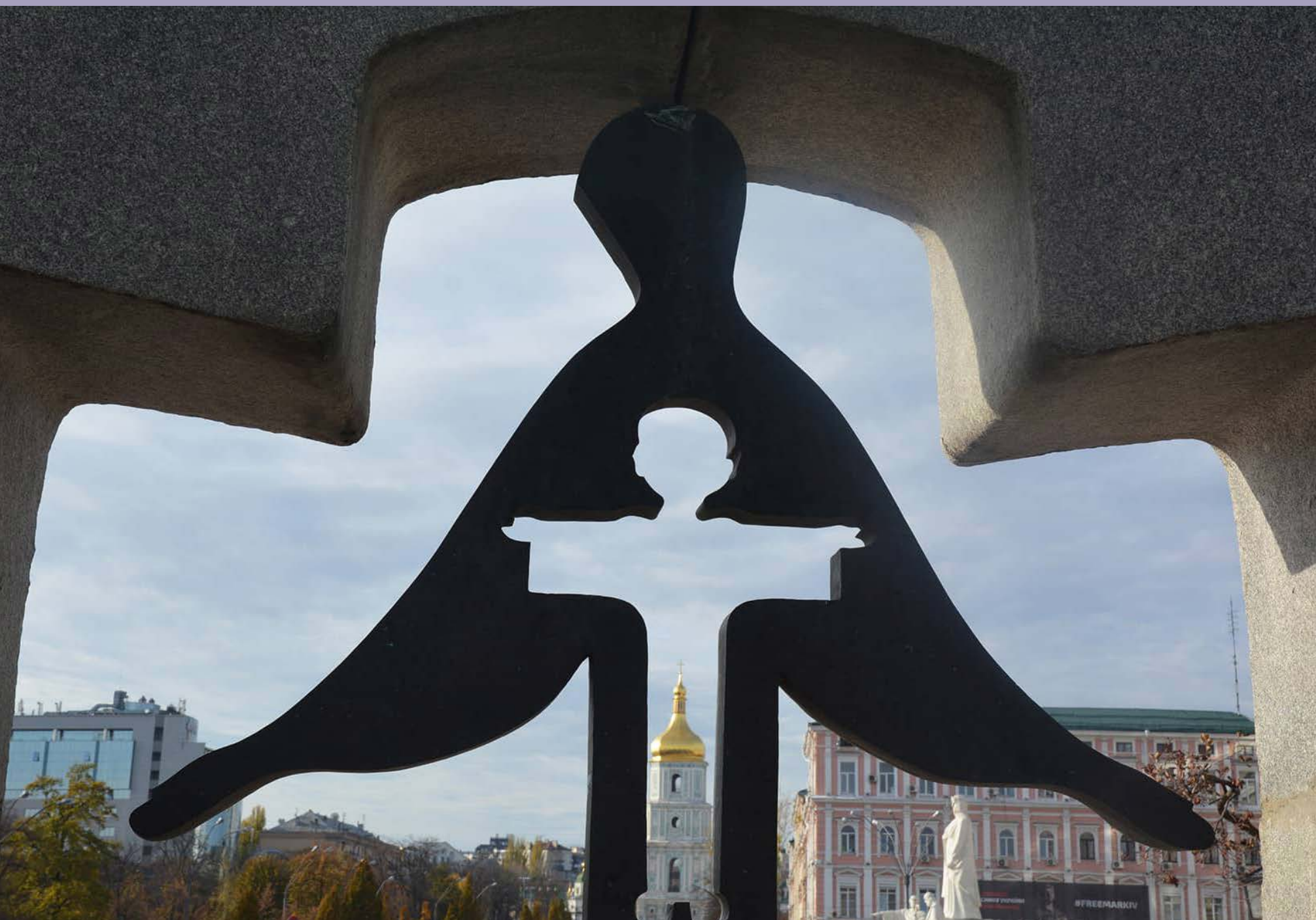
МЕМОРИАЛ НАРОДНОЇ СКОРБОТИ
„ГОЛОДОМОР-1933”
ІНІЦІАТОР
ТВОРЧИНІ
ПИСЬМЕННИК-ЗЕМЛЯК
ОЛЕКСА КОЛОМІСЬ
УКРАЇНСЬКИЙ ФОНД
КУЛЬТУРИ
СВЯЩЕННИЙ
ДІЯ
ПОРЯДЖЕННЯ
12 СЕРПНЯ 1990 РОКУ

Pomnik przy kościele pw. św. Michała w Kijowie

Jak wygląda pomnik? Czego dotyczy?

Pomnik ma formę kwadratowej steli* z szarego granitu z wyciętym w środku kształtem krzyża. W tej przestrzeni znajduje się metalowa postać kobiety, z której piersi wycięto kształt dziecka z wyciągniętymi ramionami.

Ziemia, na której stoi pomnik, została przywieziona ze wszystkich regionów Ukrainy, włącznie z Autonomiczną Republiką Krymu. Obie postaci są otoczone krzyżem, aby podkreślić męczeństwo śmierci i zagłady podczas Hołodomoru.

Plac św. Michała,
Kijów, Ukraina

Data odsłonięcia	12.09.1993 (upamiętnienie 60. rocznicy Hołodomoru)
Twórcy	Projekt: Mykoła Kysły Realizacja: Wasyl Perewalski
Pomysłodawca i źródło finansowania	Stowarzyszenie Badaczy Ludobójstwa Wielkiego Głodu w Latach 1932-33

* Stela – ustawiona pionowo kamienna płyta lub kolumna, najczęściej z upamiętniającą inskrypcją lub płaskorzeźbioną dekoracją, często służąca jako płyta nagrobna.

Napis:

1932–33

Pozostałe informacje

W Brazylii, Paragwaju, Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Niemczech odsłonięto wiele pomników inspirowanych tym właśnie dziełem i wiernie odzwierciedlających jego kształt. Jednym z nich jest pomnik w Edynburgu (Szkocja) z 2017 r.

Jak myślisz, dlaczego ten symbol został powtórzony w tak wielu miejscach?

Znicz Pamięci

Jak wygląda pomnik? Czego dotyczy?

To imponujący 30-metrowy pomnik w kształcie świecy. Jego biała powierzchnia została wykonana tak, aby wyglądała jak tradycyjna ukraińska haftowana tkanina (ruszyk), podobna do tkanin używanych podczas ceremonii ślubnych.

Wokół pomnika umieszczono cztery czarne krzyże przypominające drut kolczasty. Dodatkowo uwięzione w krzyżach i ukrzyżowane na nich są złote bociany. Bocian jest bardzo ważny w ukraińskiej kulturze ludowej – symbolizuje zacisze domu oraz spokój i dobrobyt obszarów, które zamieszkuje. Kolor złoty oznacza bogactwo ukraińskiej wsi i jest często używany jako kontrast do ponurych elementów przedstawiających Hołodomor.

Ruszyk, ukraińska haftowana tkanina

Kijów,
Ukraina

Data odsłonięcia	22.11.2008
Twórca	Anatolij Hajdamaka
Pomysłodawca	Prezydent Ukrainy Wiktor Juszczenko
Źródło finansowania	Państwowy program finansowy

Pytanie:

Jak myślisz, dlaczego artysta użył symbolu uwięzionego bociana?

Pozostałe informacje

Miejsce pamięci ludobójstwa Hołodomoru jest ukraińskim muzeum narodowym i ośrodkiem poświęconym ofiarom Wielkiego Głodu.

Gorzkie wspomnienia z dzieciństwa

Jak wygląda pomnik? Czego dotyczy?

W centrum symbolicznego kamiennego kręgu znajduje się rzeźba dziewczynki. Trzyma ona pięć źdźbeł pszenicy – to symbol „ustawy kłosowej”, która penalizowała zebranie nawet kilku słomek. Dziewczynka stoi boso na kamiennym cokole.

Centralne położenie dziewczynki można interpretować jako złożenie dziecka w ofierze na ołtarzu historii (co jest interpretacją chrześcijańską). Z pewnością największą grupę ofiar głodu stanowiły niemowlęta i małe dzieci.

Data odsłonięcia	2008
Twórca	Petro Drozdowski
Źródło finansowania	Państwowy program finansowy

Na cokole złotymi literami wryto tytuł wiersza Tarasa Szewczenki:

*I miertwym, i żywym, i nienarodzonym
ziemiakam moim w Ukraini i nie
w Ukraini moje družnieje poslanje.*

[Mój braterski apel do moich
rodaków: zmarłych, żywych i jeszcze
nienarodzonych, w Ukrainie i poza nią].

Pole pszenicy

Jak wygląda pomnik? Czego dotyczy?

W centrum miejsca pamięci o Hołodomorze znajduje się płaskorzeźba z brązu zatytułowana „Pole pszenicy”.

Rozciągające się na długości 9 metrów mocno zaznaczone kłosa i łodygi pszenicy stopniowo zanikają, co symbolizuje konfiskatę zboża. Dynamiczne przejście od lewej do prawej strony znikającego pola pszenicy może reprezentować pustkę pozostawioną przez życie utracone w Hołodomorze lub odzwierciedlać sztuczny charakter głodu. U podstawy łodyg pszenicy można odczytać napis „Hołodomor 1932-1933”. Rzeźba jest umieszczona w zasięgu ręki zwiedzającego, aby zachęcić do dotykania, co skutkuje polerowaniem powierzchni brązu.

Napis: *Hołodomor 1932-1933. W hołdzie milionom niewinnych ofiar głodu w Ukrainie, wywołanego i wdrożonego przez totalitarny reżim Stalina.*

Waszyngton,
USA,
obok budynku
Kapitolu

Data odsłonięcia	2015
Twórca	Larysa Kurylas
Pomysłodawca	National Park Service of the USA (amerykańska służba parków narodowych) i rząd Ukrainy
Źródło finansowania	Państwowy program finansowy

Pozostałe informacje: Larysa Kurylas jako pierwsza artystka zwróciła uwagę na zniszczenia kulturowe spowodowane przez Hołodomor. Aby ukazać atak sowieckiego reżimu na ukraińską kulturę i elitę kulturalną, z tyłu „Pola pszenicy” umieściła granitowe panele, które zawierają motyw geometryczny – pochodzi on z inspirowanej sztuką ludową wzoru tekstylnego stworzonego przez wybitnego kijowskiego artystę Wasyla Kryczewskiego w 1933 r.

Miejsce pamięci upamiętniające ofiary Hołodomoru

Jak wygląda pomnik? Czego dotyczy?

Pomnik znajduje się na bocznej ścianie greckokatolickiej cerkwi Podwyższenia Krzyża Świętego.

Okrągły kształt płaskorzeźby można interpretować na wiele sposobów. Umieszczenie pomnika w świątyni może przywoływać symbolikę eucharystyczną, chrześcijański rytuał łamania hostii i komunii świętej.

Wewnątrz okręgu znajdują się dwie połączone ze sobą postacie kobiece (matka i córka) z zamazanymi twarzami, umieszczonymi w wyciętym kształcie krzyża. Niewyraźne twarze uniemożliwiają identyfikację konkretnej osoby – symbolizują miliony bezimiennych ofiar Hołodomoru.

Data odsłonięcia	2008
Twórca	Stefan Douša
Pomysłodawca i źródło finansowania	Konsulat Generalny Ukrainy w Krakowie

Napis następującej treści w językach ukraińskim, polskim i angielskim:

Pamięci ofiar Wielkiego Głodu (Hołodomoru) 1932-1933 w Ukrainie.

Byśmy nie zapomnieli

Jak wygląda pomnik? Czego dotyczy?

Pomnik wykonany jest z czarnego granitu. Wyglądem przypomina pomnik nagrobny i nawiązuje do tradycji budowania symbolicznych grobów.

Łączy prywatne doświadczenie straty z tradycją upamiętniania zmarłych w ramach lokalnych społeczności (wiejskich parafii). Choć został zbudowany w Australii, przypomina pomniki wznoszone w niepodległej Ukrainie.

Napis następującej treści w językach ukraińskim i angielskim:

Pamięci siedmiu milionów Ukraińców, którzy zginęli w latach 1932–33 w wyniku głodu narzuconego przez rosyjsko-bolszewicki reżim na Ukrainie. Byśmy nie zapomnieli.

Pozostałe informacje:

Aleksandrow, który przekazał 5 tys. dolarów australijskich na projekt, nie doczekał odsłonięcia pomnika. Projekt został opracowany bezpłatnie przez George'a (Yurko) Himmelreicha, australijskiego artystę.

Essendon, Australia
obok cerkwi-pomnika
pw. Opieki Matki Bożej

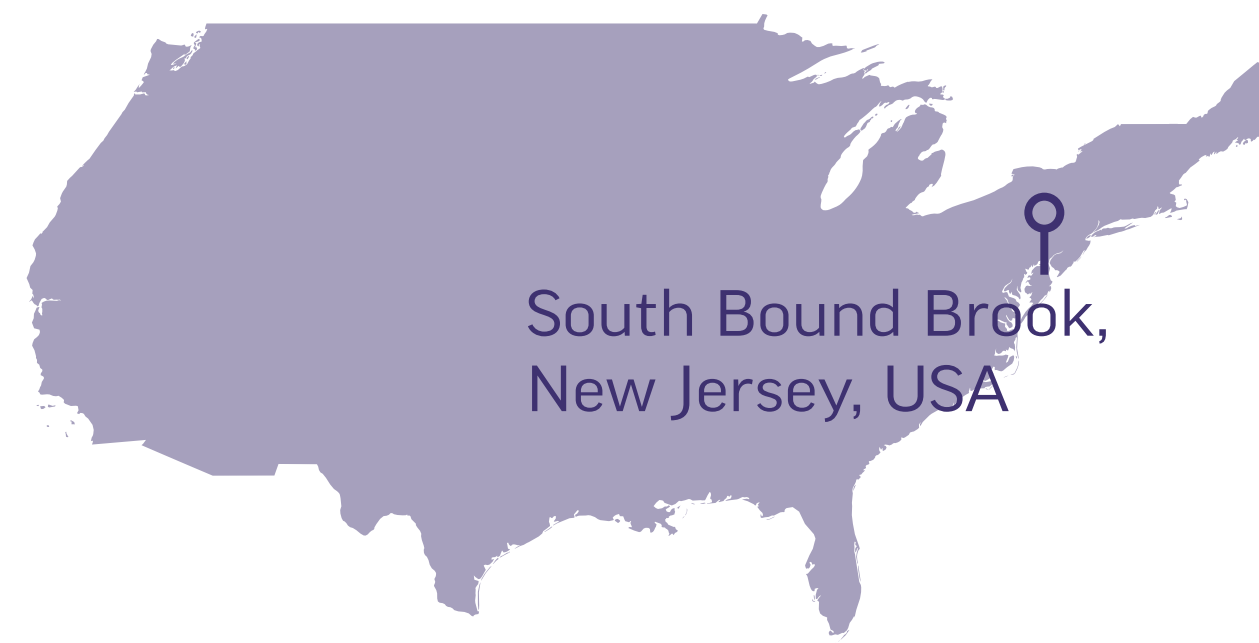
Data odsłonięcia	9.10.1983
Twórca	George (Yurko) Himmelreich
Pomysłodawca i źródło finansowania	Iwan Aleksandrow (darczyńca prywatny)

Cerkiew-pomnik pw. św. Andrzeja

Jak wygląda pomnik? Czego dotyczy?

Świątynia zbudowana w stylu ukraińskiego baroku stanowi symbol ukraińskiej architektury sakralnej. Celem budowy było przypomnienie przyszłym pokoleniom ukraińskiej diaspory o ich narodowych korzeniach i dziedzictwie.

W latach 1965–1993 cerkiew-pomnik św. Andrzeja była centralnym miejscem pamięci o Hołodomorze w USA, wzniesionym przez Ukraińską Cerkiew Prawosławną w celu upamiętnienia wszystkich Ukraińców zabitych przez reżim komunistyczny, ludzi, którzy oddali życie za niepodległość Ukrainy, oraz wszystkich świętych miejsc zniszczonych w Ukrainie w czasach ZSRS.

Data odświeżenia	1965 (konsekracja świątyni)
Twórca	Jurij Kodak
Pomysłodawca	Arcybiskup Mstysław Skrypnyk
Źródło finansowania	Darczyńcy prywatni

Ćwiczenie 1

Analiza miejsca pamięci lub pomnika upamiętniającego Hołodomor

1. Zapoznaj się z prezentacją, a następnie wybierz jedno miejsce pamięci do analizy. Odpowiedz na poniższe pytania, wykorzystując to, co widzisz na zdjęciach, oraz informacje zawarte w opisach:

- Co skłoniło Cię do wyboru właśnie tego miejsca pamięci?
- Kto jest docelowym odbiorcą pomnika?
- Co konkretnie przedstawia lub upamiętnia pomnik?
- Jak myślisz, jaką historię lub przesłanie artysta próbował przekazać odbiorcom? Co pomnik może pomijać?
- W jaki sposób pomnik przekazuje zamierzoną historię lub przesłanie? Jakich materiałów użył artysta? Jakiego rodzaju doświadczenie stworzył dla publiczności?
- Czyje wspomnienia, czyj punkt widzenia oraz czyje wartości i perspektywy są tu reprezentowane (w odniesieniu do grup, narodów i osób)?

2. Porozmawiajcie o swoich spostrzeżeniach w małych grupach.

Ćwiczenie 2

Zaprojektuj pomnik lub miejsce pamięci upamiętniające ważne wydarzenie w historii kraju, miasta lub wsi, gdzie mieszkasz.

1. Poświęć trochę czasu na zastanowienie się, co wiesz o wybranym przez siebie wydarzeniu i co uważasz za najważniejszą rzecz do zapamiętania.
2. Stwórz plan miejsca pamięci. Powinien on zawierać odpowiedzi na następujące pytania:
 - Jaką ideę ma przekazywać projekt?
 - Jaką publiczność ma przyciągnąć?
 - W jaki sposób będzie komunikował wizję pomnika lub miejsca pamięci?
 - Jakie konkretne materiały, formy, obrazy lub słowa będzie zawierać?
3. Po namyśle stwórz projekt – może to być szkic, model 3D wykonany przy użyciu oprogramowania do projektowania graficznego lub rzeźba z gliny czy plasteliny.
4. a koniec nadaj swojemu projektowi tytuł i stwórz krótki opis lub oświadczenie artysty, które będzie mu towarzyszyć.

O autorce

Wiktoria Kudela-Świątek jest adiunktem w Instytucie Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Jej zainteresowania naukowe skupiają się na krytycznym myśleniu i pisaniu o przeszłości w perspektywie interdyscyplinarnej, w szczególności zaś na badaniu pamięci, historii mówionej i historii wizualnej. Jest autorką 5 książek i ponad 40 artykułów naukowych. Jej ostatnia książka to *Eternal Memory: The Monuments and Memorials of the Holodomor* [tytuł polskojęzyczny: *Miejsca (nie)pamięci. O upamiętnianiu ukraińskiego Wielkiego Głodu z lat 1932-1933*], CIUS Press i Księgarnia Akademicka, Toronto-Edmonton-Kraków 2021.

Źródła:

- Kudela-Świątek W., *Eternal Memory: Monuments and Memorials of the Holodomor* [tytuł polskojęzyczny: *Miejsca (nie)pamięci. O upamiętnianiu ukraińskiego Wielkiego Głodu z lat 1932-1933*], tłum. G.R. Torr, wstęp F.E. Sysyn, CIUS Press i Księgarnia Akademicka, Toronto-Edmonton-Kraków 2021.
- Ogiienko V., *The Memorial Topography of the Holodomor between Cumulative and Cultural Trauma: A Genealogical Approach* [w:] M. Haake i P. Juskiewicz (red.), *Image, History and Memory: Central and Eastern Europe in a Comparative Perspective*, Routledge, Londyn-Nowy Jork 2022, s. 133-150.

Zdjęcia:

- Strona 4: Halyna Klid
- Strona 5, 9, 11: Wiktoria Kudela-Świątek
- Strona 6: Ser_GoDo, wikipedia.org, GNU FDL
- Strona 7: Milwaukee Independent
- Strona 7 (pomnik z Edynburga): Vysotsky / Wikimedia Commons
- Strona 8: Matt Shalvatis / flickr.com
- Strona 8: Andrii Gladii / Wikimedia Commons
- Strona 10: domena publiczna
- Strona 12: БораH, wikipedia.org, CC BY-SA 3.0
- Strona 13: Dariusz Gałązka

Koordinacja i redakcja merytoryczna: **Urszula Bijoś**
Redakcja językowa: **Marta Grygoruk**

Współfinansowane przez
Unię Europejską

Projekt finansowany przez Unię Europejską. Wyrażone tu poglądy i opinie stanowią jednakże wyłącznie poglądy i opinie autora/autorki (autorów/autorek) i niekoniecznie odzwierciedlają zdanie Unii Europejskiej lub Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA). Za podmioty odpowiedzialne za treść niniejszego materiału nie można uznawać ani Unii Europejskiej, ani organu udzielającego dotacji.